

До питання про перебування Т. Шевченка на Харківщині

Даних про перебування Т. Шевченка на Харківщині замало. Коли взяти статтю проф. М. Сумцова „Шевченко и Харьков“ та рядки В. Алешка „На Сумщине, где был Т. Шевченко“ (Харьк. Пролет. 1926“ 11/III) та його ж „Т. Шевченко на Слобожанщині“ („Коммунист“ тої ж дати), то це головне, що є для освітлення питання. Нам довелося дістати інші подробиці, зв'язані з перебуванням поета в наших краях.

В самім Харкові Шевченко ніколи не був, а лише навідався в Лебединський повіт, в с. Лихвин до свого знайомого діди́ча М. О. Хрущова, найбільш ліберальної людини серед тодішнього панства, прибічника визволення селян з кріпацтва і учасника визвольного комітету від харківської шляхти. Тут Шевченко познайомився з братами Залеськими, прославленими в своїй окрузі „мочемордами“ й „варенушниками“. В цьому гурті він перебув кілька днів у червні 1858 р., приблизно від 6 до 10 - го числа. В. Алешко розповідає цікаві дані про будинок, в якому пробував в Лихвині поет (будинок цей першої половини XVIII ст., зберігся до наших часів) й про свою розмову з 104 - літнім дідусем, що був у Хрущових, під час приїзду Шевченка, садовником. У Хрущова, як відомо, зберігалось кілька речей, зв'язаних з перебуванням у нього Шевченка, а саме — портрети Тараса Григоровича, інших осіб, автограф його вірша „Садок вишневий коло хати“, якого він записав дружині господаря, Наталії Олександрівні Хрущовій, деякі його малюнки, тощо. Дані, що ми зібрали, стверджують відоме про поета за ці часи, додаючи дещо й нового.

Родина Хрущових добре була відома в окрузі і у Харкові. В Харкові Хрущова вважали за людину ліберальну й незалежну, до того — досить крутої вдачі; дружина його, значно молодша віком, чарувала всіх тих, хто її знав, своєю красою, а ще більш розумом, культурністю, глибоким інтересом до поезії й політики. Як довідалися ми з бесіди з людьми, що її добре знали (Надія Аполонівна Одарченко, родичка М. І. Хлопової, С. Чернай, вдова професора Черная, М. І. Жарков, її служник), в Хрущовій поруч з аристократизмом була велика доля демократизму і відсутність всякого міщанства. Оточення, до якого її тягло, було відмінне. Між іншим вона була знайома з Турґеневим, Полонським, Плещевим. Мався сімейний переказ, ніби саме вона просила свого чоловіка закликати у Лихвин Шевченка.

Дивитися так, що Шевченко був у Лихвині в стані, близькому до настроїв мочемордів, — і тільки в такому стані, було б, на нашу думку, помилкою. Що роки заслання відбилися на натурі Шевченка й негативно, про це суперечити не можна. Отже, гадаємо, такі глибокі натури, як Шевченко, більш складні своїми переживаннями, ніж гадають інші. Не в'яжеться сумна сторінка з багатьма іншими в житті Шевченка за останні роки його

життя. Перед нами та сама глибока, любляча натура, може й надломлена нечуваною долею, однак ще більш шукаюча людської ласки й співчуття. Відомо його близькість під час перебування в Лихвині до „мочемордів“, але у цьому ж Лихвині поет пише такого чудового вірша, як пісня: „Ой, по горі ромен цвіте“. Ми знаємо й про інші настрої в Шевченка на той час. Шевченко вже шукав одружитись. „Ні з ким порадитись, а нікогісінько нема“ бренить мотив в його поезії того часу в тій чи іншій версії: В творі, складенім в Лихвині, той самий настрій. Ось ці лихвинські рядки:

Ой, по горі ромен цвіте,
Долиною козак іде,
Та у журби питається,
Де та доля пишається?
Чи то в шинках з багачами?
Чи то в степах з чумаками?
Чи то в полі на роздоллі
З вітром віється поволі?
Не там, не там, друже - брате!
У дівчини, в чужій хаті,
У рушничку та в хустині
Захована в новій скрині.

На Н. Хрущову Шевченко зробив сумне враження. Його чекали, з ним бажали багато про дещо говорити, поважали, як страдника й талант, отже Хрущова зауважила, що Шевченка трудно було втягти на розмову. Натякаючи на можливість в Шевченка на той час таких настроїв, що зближували його з „мочемордами“, Хрущова тонко підмітила в нього якусь подвоєність: у той час, коли його утримували в „гостиній“, його тягло в „людську“, до служників, до льокаїв. Писання в альбом віршів перебувалося тяжінням до розмов з простими людьми, од розмов про літературу він швидко переходив до інших тем, до спілкування з простим людиною.

Безсумнівно, що Шевченко записав Хрущовій вірша „Садок вишневий коло хати“, задовольняючи її бажання. Автограф цей бачили ще у 1918 році з відповідним написом. Цього вірша поет чомусь любив повторювати в альбомах своїх приятелів (Запис Грицьку Галагану і М. Старову, — див. про це нашу замітку в „Ч. Шл.“ за 1927, ч. 11); цього вірша записав він і в Лихвині. Сімейний переказ, ніби цього вірша Шевченко „присвятив“ Хрущовій, явне перебільшення. Вірш був написаний раніш в зовсім інших умовах. Чи справді Хрущова враження на Шевченка? Справити могла вже одною своєю красою. В нашім тимчасовім розпорядженні є зараз фотографія її, коли їй було приблизно 40 років. Враження дуже приємне. На переказ її знайомих, вона була дуже гарна, висока, струнка, чорнява, з характерними сіро-зеленими очима й тихим приємним голосом. Отже Шевченко не залишив крім автографа, скільки знаємо, згадок про неї. Чи то тут відіграв ролю надто короткий час знайомства (усього кілька днів), чи були інші причини? Коли, як не на цей час, Шевченко міг почувати свою віддаленість від „одукованих“ панночок (фраза його з листа до брата Бартоломея). Не тільки на Хрущових Шевченко робив тоді враження відлюдної особи. Тургенев Теж помічав в Шевченка після заслання якусь замкненість, віддаленість від письменників й взагалі петербуржців. А це ж були хоч і таланти але.... шляхта.

Важливо те, що поміщицтво, хоч і освічене і ліберальне, хотіло в поеті бачити може „свого“ вже; але в цім їм не щастило. „Своїм“ до них він не став на протязі усього свого життя.

Не пощастило, очевиднож, й Хрущовим.

Причини цьому надто всім відомі...